

De **Joden in de Lage Landen** ging het eeuwenlang beter dan elders.

Dit nieuwe standaardwerk biedt een goed inzicht in de ontwikkeling van de relatie tussen Nederland en zijn Joden.

Hij voelde zich 'Nederlander onder de Nederlanders en Jood onder de Joden', antwoordde de befaamde voorzitter van de Nederlandse Bond van Diamantbewerkers, Henri Polak (1868-1943), op de vraag met welke van deze twee groepen hij zich het meest identificeerde.

Deze visie is kenmerkend voor hoe de meeste Joden aankeken tegen hun positie in de samenleving. Het maakt de door een reeks historici (onder wie Hans Blom, Irene Zwiep en Bart Wallet) opgetekende *Geschiedenis van de Joden in Nederland* extra interessant, want de verhouding tussen Joden en niet-Joden was in de Nederlanden anders, beter dan elders in Europa. Niet voor niets werd over de Joden uit de Lage Landen lange tijd gesproken als over een 'species hollandia judaica', een eigen Nederlands-Joodse soort.

Aan het ontstaan van een Jodendom dat dicht bij de samenleving als geheel stond, lag vooral de Hollandse verdraagzaamheid ten grondslag, die geen mythe was, maar - vanaf de afscheiding van Spanje in 1581 - een bewonderenswaardige werkelijkheid. Vóór die tijd was het een ander verhaal. In de late Middeleeuwen vestigde zich een klein aantal, meestal uit Duitsland afkomstige Joden in het latere Nederland. Ze hadden er te maken met de destijds in heel rooms-katholiek Europa gangbare anti-joodse maatregelen en denkbeelden.

Een nieuwe groep kwam vanaf eind zestiende eeuw deze kant op. Ze kwamen uit Portugal of Spanje en waren aanvankelijk geen Joden, maar 'nieuwe christenen' of 'conversos' die zich onder druk hadden laten bekeren, maar in Amsterdam geleidelijk terugkeerden tot het Jodendom. In 1675 kende Amsterdam al twee indrukwekkende synagoges, de Portugese Esnoga en de door inmiddels ook geïmmigreerde Hoogduitse Joden gestichte Grose Sjoel.

De ontplooiing van een Joods religieus, sociaal en cultureel leven was mogelijk dankzij de gewetensvrijheid die in de Republiek bestond. Lang niet iedereen was voor algehele godsdienstvrijheid zoals bepleit door denkers als Coornhert en Barlaeus. De gereformeerde meerderheid streefde naar bekering van de Joden, maar de Staten van Holland tekenden hierbij aan dat dit niet mocht met middelen

De Portugese synagoge in Amsterdam, geschilderd door Gerrit Berckheyde.

Collectie Joods Historisch Museum

die 'komen aan te lopen tegen de vrijheid der consciëntie'.

De officiële gelijkstelling kwam ook hier pas eind achttiende eeuw als gevolg van de Franse Revolutie. De Joden werden gelijkberechtigende burgers, waarmee een eind kwam aan de 'Joodsche Naties', de Portugese (sefardische) en Hoogduitse (asjkenazische) joodse gemeentes die op allerlei terreinen een vrij autoritair gezag hadden uitgeoefend over hun leden, wat bijvoorbeeld resulteerde in de beruchte 'ban' tegen de vrijdenker Baruch Spinoza.

In de negentiende en twintigste eeuw ging de integratie ongehinderd door, al waren er ook uitingen van relatief mild antisemitisme. Joden waren actief in sectoren als handel, diamant- en textiel-

Na de oorlog is hier opnieuw een bloeiend en zeer divers Joods leven ontstaan

industrie, de advocatuur, de wetenschap en de opkomende media. Ze waren rijk of arm, diepgelovig, liberaal of socialist. Ze voelden zich veilig en beschouwen bijna allemaal Amsterdam als 'het Jeruzalem van het Westen'.

Schokkend blijft het daarom altijd weer om over het lot van de Joden tijdens de Tweede Wereldoorlog te lezen, door Pieter Romijn uitstekend in kort bestek beschreven. Van de 160 duizend in 1940 in Nederland levende Joden zijn er 107 duizend door de nazi's gedeporteerd, in veruit de meeste gevallen met dodelijk resultaat. 'De Joden waren in Nederland wel ingeburgerd, maar desondanks bleek het mogelijk hen in zeer korte tijd uit de samenleving weg te snijden', concludeert Romijn.

Een deel van de overlevenden emigreerde na 1945 naar de Verenigde Staten of de in 1948 gestichte Joodse staat Israël. Toch is hier opnieuw een bloeiend en zeer divers Joods leven ontstaan, in kleinere omvang dan vóór de oorlog (het aantal Joden schommelt tussen de 35 duizend en vijftigduizend) en internationaler georiënteerd dan vroeger. De interactie tussen die Joodse gemeenschap en de aldoor veranderende Nederlandse samenleving is door Bart Wallet mooi in beeld gebracht.

Geschiedenis van de Joden in Nederland is een standaardwerk dat een prima inzicht biedt in de manier waarop de relatie tussen Nederland en zijn Joden zich heeft ontwikkeld. Het is degelijk en meestal goed leesbaar. Eén punt van kritiek: de positie van de Joden in de vroegere koloniën Suriname, Curaçao en Indonesië (zo heel anders dan in Nederland) had een eigen hoofdstuk verdiend; de aandacht die er nu aan wordt besteed, is te verbrokkeld.

Anet Bleich

NON-FICTIE

Antonio García Martínez

Start-Up Mania - Geld en gekte in Silicon Valley

★★★★

Uitgeverij Q

464 pagina's; € 24,50.

Oud-Facebook-medewerker García een ontluisterend beeld van het be...

De interessante inkijkjes in de start-upwereld worden verstoord door platte anekdotes.

Facebook is niet zomaar een sociaal medium, maar een droom over een nieuwe menselijke ervaring waarin iedereen op een positieve manier met elkaar verbonden is. Aan het hoofd staat de Grote Leider Mark Zuckerberg als de hoeder van een messianistische visie die hij op zijn discipelen overdraagt, als stichter van een nieuwe godsdienst.

Nee, dit is niet het fictieve *The Circle* van Dave Eggers. Aan het woord is Antonio García Martínez, die rond 2011 bij Facebook verantwoordelijk was voor het binnenhalen van geld via advertenties. Met zijn boek *Start-Up Mania* (het origineel heet *Chaos Monkeys*) klapt Martínez uit de school over de bizarre werkcultuur bij Facebook, waar jongens van 23 een jaarsalaris hebben van een half miljoen en zelfs al poepend op de wc doorgaan met programmeren. Van deze werknemers wordt de startdatum ('de Faceversary') bij Facebook gevraagd 'zoals gelovigen de dag herdenken waarop ze werden gedoopt en Jezus vonden.'

Facebook zit volgens de auteur vol met ware gelovigen die niet zullen stoppen voordat iedere aardbewoner met holle ogen naar een scherm met het blauwe Facebook-logo staart. 'En dat is angst-aanjager dan simpele hebzucht', concludeert Martínez.

Hij trekt een parallel met zijn geboorteland Cuba. 'Mijn neven en nichten in Havana werden gedwongen te luisteren naar incoherente toespraken over het behoud van kernwaarden in een eendimensionale persoonlijkheidscultus. Ik zat in Menlo Park in een tent vol met identieke outfits die precies hetzelfde deden.'

Op deze campus van Facebook

verspreiden cilde portret en teksten al ken! Neem te Laat je spore

Het beeld d van Facebook redelijk ontl servaties ove handel in gel het boek rele Helaas weet n te houden. H het boek lijkt voor online-a met veel te g geformuleer nische besch eerste deel, w wereld van d vliegt hij uit lange beschr

De stijl hel tinez combin grote schrijv Dostojevski, en Schopenh foren en plat zuipen en kl aan onze bot de bodem st dat een of an mijn nieuwe makker ston scheidt op ov neukmarath vallen dat hi zijn vrouw h hij te lui was gebruiken.

Jammer d teressante ir start-upwer den verstoort roerd gesch mee het boe uitmaken va die het juist

Laurens Vel

NON-FICTIE

Hans Blom, Hetty Berg, Bart Wallet en David Wertheim (redactie)

Geschiedenis van de Joden in Nederland

★★★★

Balans; 620 pagina's; € 49,95.